

להוי ידוע

בי כל החלכות הדינים והמנהגים אשר בחלק זה של הספר נזכרים, אע"פ שנחמדים הם ומתוקים מפז וזהבים, אינם פסקי הלכות והנהגות למעשה ורק נכתבו לעורר המעיין לפתוח הספרים ולשאול הרבנים המורים. ועוד שנכתבו במרוצת הלימוד בלא תשומת לב מספקת ובלא הגאת הסופרים.

ויח"ר שבזכות התורה הק' היקרה מפנינים נזכה להכתב ולהחתם לאלתר לחיים בספרם של צדיקים גמורים.

הערות על ספר החינוך והמנחת חינוך

א.

מקור מצות פו"ר

לדעת בעל ספר החינוך, מקור מצות פו"ר הוא מדכתיב (בראשית א, כב) "ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו".

ויש לתמוה על דבריו, דהא האי קרא לברכה נאמר, וכדאי' בתוס' יבמות (ס"ה ע"ב ד"ה ולא קאמר), 'ההוא ברכה בעלמא ולא למצוה'. ואיך שמעינן מינה חיובא.

ועוד קשה, דלישנא דקרא 'ויברך אותם אלקים', בלשון רבים כתיב, ומשמע בין לאדם ובין לחיה. ואי קרא לחיובא נאמר, היתה מצוה זו מוטלת אף על הנשים, ובסמוך כתב, 'ומצוה זו אינה מוטלת על הנשים' (ובאמת אין להם חיוב רק מצות עשה ד'לשבת יצרה', שצריכים להנשא כדי להשתדל בזה).

ועוד יש להקשות, דבסנהדרין (נ"ט:) הביא הש"ס הפסוק הנאמר בנח לאחר המבול "ואתם פרו ורבו", ולא הביא קרא ד'ויברך' הנאמר מקודם, ומשמע ודאי הטעם דס"ל להש"ס דהאי קרא לברכה נאמר. ועוד קשה מדוע לא הביא החינוך הפסוק המובא בגמ' סנהדרין הנ"ל.

וראייתי להרב ר' מאיר דן פלוצקי ז"ל בספרו כלי חמדה פר' בראשית, המקשה קושיא הנ"ל, מדוע לא הביאה

הגמ' דסנהדרין קרא ד'ויברך'. ומחדש בזה דבר חדש, עפ"י מאי דקיי"ל (ביבמות סב.) היו לו בנים ומתו לא קיים מצות פו"ר, שאינו יוצא י"ח פו"ר אלא כשהיו לו בנים באופן שיהיה חמשך. עפ"י מיישב דמה"ט א"א ליה להש"ס להביא קרא דקודם חטא אדה"ר, שהרי לא היתה אז בעולם מיתה כלל, והו"א דאינו יוצא י"ח פו"ר אא"כ היו לו בנים חיים וקיימים לעולם ועד, ולאחר החטא שנשתנה מציאות זו ויש מיתה בעולם, הו"א שנתבטלה המצוה שא"א לקיימה, שהרי א"א שיהיו לו בנים שאינם מתים לעולם. לכן מביא הש"ס קרא דלאחר המבול 'ואתם פרו ורבו', לומר שעדיין חיוב הראשון של 'ויברך אותם אלקים' קיים.

ובדבריו מיושבת אמנם הקושיא דלעיל מדוע לא הביא התם קרא ד'ויברך', אך עדיין קשה מדוע לא הביא החינוך קרא דסנהדרין, ועוד דמשמעותא דקרא אינו אלא לברכה ומחיכי תיתי לילף מיניה חיובא. וצ"ע.

ב.

טעם מצות פו"ר

טעם למצות פו"ר, כתב בספר החינוך, "מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצוות בעולם, כי לבנ"א ניתנו ולא למלאכי השרת".

ומעם זה הוא כלשון הגמ' במס' שבת (פח ע"ב), לענין טענתם של המלאכים: 'מה אנוש כי תזכרנו', שהשיבם מרע"ה כי אין המצוות מתקיימות ע"י מלאכים אלא ע"י בני אדם.

וראה לשון ר' המחבר בשולחנו הערוך (אהע"ז סי' א' וסי' כ"ה) ועיין בספר דרך פיקודיך (מ"ע א' דף כ' דפוס ישן) שהביא דברי השו"ע הנ"ל דמשמע ג"כ דצריך לכוון בנשאו אשה כדי שיפרו וירבו ישראל עובדי ה' על פני תבל ושיהיו לו **בנים עוסקים בתורה**. היינו דס"ל שצריך דוקא שיהיו לו בנים החולכים בדרך ה'. וכ"ה בלשון תפלת השל"ה לער"ה סיון, שמצות פו"ר ומצות לימוד התורה מצוה א' הם. ודבריו מיוסדים על טעמו של השו"ע הנ"ל, שלא ציווה השי"ת מצות פו"ר אלא לקיום התורה.

ויש לדקדק בדברי החינוך, דמשמע מדבריו שאילו היה אפשר למלאכים לקיים המצוות לא היה השי"ת מצווה מצות פריה ורביה, נראה דכוונתו לרמוז כטעם השו"ע הנ"ל, שכל מצות פו"ר אינה אלא משום שהשי"ת רוצה בקיום התורה, ולכן ברא השי"ת בנ"א בעולם. ואילמלי יכולים היו המלאכים לקיים התורה, היתה התורה מתקיימת ע"י המלאכים, ולא היה צריך בנ"א כלל, ולא היתה מצות פו"ר. וזה שכתב דמאחר ואין המלאכים יכולים לקיים מצוות התורה לפיכך צוה השי"ת מצוה זו.

ולפ"ז אפשר להבין מעט דברי חז"ל (ב"ב ס' ע"ב) שלאחר החורבן רצו לגזור לפרוש לגמרי, אלא משום שאין הציבור יכול לעמוד בכך לא גזרו. והביאור בזה,

היות שראו שאחר חורבן ביהמ"ק אין עוד באפשרות לקיים התורה כמקדם, קודם החורבן, והרי עיקר ענין פו"ר הוא קיום התורה, לכן חשבו לפרוש לגמרי (ע"ש ברש"י).

ויש קצת להקשות עפ"ז, מדוע נצטווה אדה"ר על פו"ר קודם החטא, הלא היה חי לעולם והיה קיום התורה תמיד על ידו. ואפשר לומר דמ"מ לקיום התורה נצרכים שישים ריבוא נשמות הכוללים כל הבחי' (כהנים, לויים וכו'), אמנם לאחר שכבר היו שישים ריבוא, לעולם די היה בכך, אילו לא נגזרה מיתה.

ורבינו בחיי כתב בטעם המצוה: "לא ככונת הרשעים שהוא כדי ליישב העולם וכו' אלא שתהיה הכונה לשמו בלבד, והוא, שיכוין בתולדתו אל הכונה לקבל נפש השכלית ולהמשכת רוח הקודש". ע"כ דבריו הנוראים של רבינו בחיי. ויש מדייקים מלשונו לומר, שמי שאינו מכוון כוונה זאת, אינו יוצא י"ח המצוה.

ג.

מאימתי חייב במצוה

בענין זמן המצוה, ע"י מנח"ה שהביא דהוא מבין י"ח. וצריך להבין מה מקור היה לחז"ל להקל ולפטור האדם ממצות פו"ר, מבין י"ג שנה שמתחייב בכל המצוות, עד י"ח שנה.

ובחלקת מחוקק אהע"ז (סי' א' ס"ק ב') כתב וז"ל: "אע"ג דכל המצוות חייב לקיים מיד כשנעשה בן י"ג, מ"מ מצוה זו קבלו חז"ל שבין י"ח לחופה, מאחר שצריך

ללמוד קודם שישא אשה (כמבואר בש"ע ט"ד סי' רמ"ו סעי' ב') והתחלת לימוד גמ' הוא מבין ט"ו ואילך עכ"ל. כלומר, מאחר שצריך לו כמה שנים מבין ט"ו כדי שיוכל ללמוד, לכן פטרוהו מפו"ר עד י"ח, וכדאי' בגמ' (קידושין כט ע"ב) רחיים בצוארו ויעסוק בתורה.

אמנם עדיין קשה, דאי אייתנין עלה מדינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, הרי לגבי לימוד התורה, אדרבה, הכלל הוא דמבטלין ת"ת מפני מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, דאל"כ היה האדם פטור מכל המצוות שבתורה, שהרי אין יכול לתקוע בשופר ולתת צדקה ולעשות מזוזה בשעת הלימוד, וכן כל כיו"ב מכל המצוות.

ולכאורה אפשר היה לומר, דהנ"מ דמבטלין ת"ת למצוה שא"א לעשותה ע"י אחר, דוקא במצוה עוברת אם לא יקיימנה עכשיו, משא"כ לגבי מצות פו"ר שאפשר לקיימה אח"כ, אינו בכלל זה, אלא ילמד תורה מקודם ואח"כ יקיים פו"ר.

אלא, דהיינו דוקא אי נימא דאיחור מצוה אינו נחשב ביטול מצוה, אך אי נימא כדעת רוב הראשונים דאיחור מצוה הוי ביטול מצוה, ליכא למימר הכי. ועיין בספר "קהילות יעקב" על מס' ר"ה (בענין כל תאחר) דהביא מח' הפוסקים בנשבע שלא ישא עד שנה פלונית, אי שבועתו קיימת, האם הוי כנשבע לבטל את המצוה, או כיון שיכול לישא אח"כ לא הוי נשבע לבטל את המצוה. והביא שם דעת הרשב"א, והיא דלא הוי כנשבע לבטל את המצוה, כיון שאפשר לקיימה אח"כ, ולא הוי אלא איחור מצוה, ואיחור מצוה לא הוי ביטול מצוה. אמנם דעת המהרי"ט היא דשבועתו

בטלה, משום דהוי נשבע לבטל את המצוה, דס"ל איחור מצוה הוי ביטול מצוה. ודייק לה מהא דפסק הרמב"ם (פט"ו מאישות ה"ב) דכיון שעברו כ' שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר, ומבטל מצות עשה. ולכאורה מאי קאמר דמבטל מצות עשה, והלא יכול לישא לאחר מכן. אלא ודאי מוכח, דס"ל איחור מצוה הוי ביטול מצוה בכל יום.

ויש להפליא על דבריו של הרשב"א, מהא דעירובין (סג ע"ב) "דאמר ר' אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפו"ר", ולכאורה מה בכך שביטל לילה אחת מפו"ר, הרי יכולים הם לקיים המצוה בלילה שאח"כ, ואינו אלא איחור מצוה. אלא ש"מ דאיחור מצוה הוי ביטול מצוה. ומכאן פסק השו"ע בהל' נדה (יו"ד קצו ס"ב) שאסור לעכב אפילו יום א'. וכ"פ הרמב"ם (הל' אישות פט"ו א') שאין לעכב ולדחות, ואם מחוייב אין יכול לאחר וכן הוא בשו"ע אבה"ע (סי' ע"ו). הרי חזינן דדעת רוב הפוסקים דאיחור מצוה הוי ביטול מצוה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה דמנין לפטור האדם ממצות פו"ר עד י"ח שנה.

ועי' בסה"ק דרך פיקודיך לבעל הבני יששכר (מ"ע א') המביא מקור לכך (בדרך הדרוש), מהא דיעקב אבינו דיעק"א, שלא השיא אשה לבנו ליוסף עד י"ז שנה, כדכתיב (בראשית לו, ב) "יוסף בן שבע עשרה שנה וכו'", הרי דעד י"ז פטור מלישא אשה. אמנם מ"ח שנה, חייב, שלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, דעד י"ז פטור ולאחר מכן חייב. והנה מאברהם אבינו ע"ה שלא השיא אשה לבנו יצחק עד

אחר העקדה, ליכא להביא ראיה, דהתם טעמא דעדיין לא נולדה רבקה בת זוגתו ולא היה לו השידוך. וכן אין להביא ראיה מיצחק אבינו שלא השיא לבנו יעקב, כי היה צריך לברוח למרחוק למצוא זיווגו והיה צריך מקודם להגדיל ולהתחזק. אך מעיקר דאורייתא יש להביא ראיה ומקור שאינו מחוייב לישא אשה עד י"ה, והיינו סוף שנת י"ח (עין ט"ז אבה"ע ריש סימן א'), וי"א תחילת י"ח (מגיד משנה פט"ו מהלכות אישות ה"א), ועכ"פ מוכח דאינו חייב עד סוף שנת י"ז.

ובטעם הדבר, עי' בשו"ע הרב הל' ת"ת (פ"ג בקו"א), בדבריו המפורסמים שהאריך לחדש ולחלק בין מצות ידיעת התורה ובין חיוב לימוד התורה הנלמד מ'זהגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח). (וכן ידוע חידוש זה בשמו של מרן ר' חיים מבריסק זצ"ל). דמצות פו"ר אינה דוחה אלא מצות לימוד התורה ד'זהגית בו', אך מצות ידיעת התורה אינה דוחה. והטעם, דכ"ז שלא קיים מצות ידיעת התורה, אם ישא אשה הרי לא יוכל לקיימה עוד כלל, דרחיים על צוארו ויעסוק בתורה. ובאופן כזה שמבטל לגמרי מצות ידיעת התורה, לא אמרינן מבטלינן ת"ת מפני מצוה שאין יכולה ליעשות ע"י אחר.

והטעם שאמרו שמבטלינן ת"ת למצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, כי היכי דלא ליהוי לומד ע"מ שלא לעשות, היינו שצריך להפסיק מלימודו לפי שעה וזמן מה ובלבד שאח"כ חוזר לתלמודו, אבל לא כדי לבטל הלימוד לגמרי. וכן מדוייק לשון הרמב"ם שכתב (הל' ת"ת פ"ג ה"ד) היה לפנינו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם

אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לא יפסיק תלמודו, ואם לא יעשה המצוה ויחזור לתלמודו, ע"כ. היינו דאם גורם ביטול לגמרי שלא יחזור לתלמודו עוד, פטור. ובמצות פו"ר דנעשה רחיים על צוארו שהוא ביטול תמידי עולמית דמצות ידיעת התורה אין מבטלינן ת"ת עבודה. ואף שא"א לעשותה ע"י אחרים, מ"מ אין נדחית מצות ידיעת התורה מפני מצות פו"ר, דודאי ידיעת התורה עדיפא וחשובה ממעשה, ואי משום שיוכל לקיימה אח"כ מי ידע כמה חיי.

ועפ"י זה מבואר הטעם שפטרו חז"ל מקיום מצות פו"ר עד י"ה, מאחר שצריך לקיים מצות ידיעת התורה, ותחילת לימודו הוא בהיותו בן ט"ו, כדברי המשנה בן חמש עשרה לגמ', וצריך לו כמה שנים ללמוד בלא רחיים על צוארו.

ד.

האם יוצא י"ח בב' זכרים

עי' מנח"ח מגמ' ורמב"ם ושו"ע, שצריך שיהיו לו זכר ונקבה. והנה מקור הדברים ממשנה דיבמות סא: "לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים. ב"ש אומרים שני זכרים, וב"ה אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראש". ויל"ע בדעת ב"ה דאמרי זכר ונקבה, מאי ס"ל, האם בעינן זכר ונקבה דוקא, או דילמא דיו אפי' בזכר ונקבה קאמרי, וכ"ש ב' זכרים, דטפי חשיב זכר מנקבה.

וז"ל הגמ' (יבמות סא ע"ב) "מאי טעמייהו דב"ש, ילפינן ממשנה דכתיב בני

משה גרשום ואליעזר. וב"ה, ילפינן מברייתו של עולם. וב"ש לילפי מברייתו של עולם, אין דנין אפשר משא"א. וב"ה נמי לילפו ממשנה, אמרי לך משה מדעתיה הוא דעבד, כדתניא ג' דברים עשה משה מדעתו וכו' (ולמשה לבדו הסכימה התורה). וברש"י כתב "ילפינן ממשנה. שכיון שהיו לו ב' בנים פירש מן האשה: משא"א. דאי לא איבראי הוה לא הוה נקבה אחריתי אבל הכא מי שיש לו ב' זכרים נקבות הרבה בעולם: מדעתיה. משום שכינה ואסור לשאר כל אדם לעשות כן".

והנה מלשון הגמ' משמע לכאורה דדעת ב"ה היא דבעינן דוקא זכר ונקבה. מדפריך אב"ה 'לילפו ממשנה', כלומר דדי בב' זכרים, ואמאי אין יוצא בב' זכרים. ופרקינן 'משה מדעתיה הוא דעבד', דמשום שכינה פירש מן האשה אף שלא היו לו זכר ונקבה, והסכימה תורה על ידו. אבל כו"ע אין יוצאים י"ה בזכר ונקבה בלבד, ואין ללמוד ממש"ר.

אמנם בירושלמי מצינו שפירש מחלוקתם להיפך, היינו דמי שיש לו ב' זכרים יצא לכו"ע. דהתם אי' (יבמות פ"ו ה"ו), "אמר ר' בון לכן צריכה אפי' זכר ונקבה, דלכן היא מתניתא מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה". פירוש: דהא דאמרי ב"ה זכר ונקבה היינו דצריך 'אפי' זכר ונקבה', כלומר, שאפי' לא היו לו ב' זכרים אלא זכר ונקבה יצא, דאל"כ הוי ליה מתניתא מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, והו"ל להמנות במתני' דעדינות עם קולי ב"ש וחומרי ב"ה, אע"כ ב"ה מקילין וס"ל דיצא י"ה אפילו בזכר ונקבה, וכ"ש בב' זכרים.

ובמאירי שם אי' בשם גדולי הדורות (והם, תוס' חד מקמאי והרי"ד בפסקיו) שמפרשים להבבלי כהירושלמי, דלב"ה יוצא אפילו בזכר ונקבה וכ"ש בב' זכרים, ולדבריהם כן הוא לדינא. וכ"פ בתשובות הרשב"א (ח"ג של"ט), ובאבנ"ז (ח"א סי' א' אות י"ב) בשם מהר"י קוטנא המדייק כן מדברי המהרי"ט. ומוכיח עוד מדברי הוזה"ק כי מיכאל המלאך בא לקטרג על מש"ר שלא קיים מצות פו"ר, וא"ל השי"ת שיצא ידי חובתו במה שהיו לו ב' זכרים, משמע דס"ל הכי להלכה. ואזיל בזה האבנ"ז לשיטתיה שלא כתב ר"ש הוזה"ק כשיטתו דוקא, דא"כ א"א לפסוק כהוזה"ק, אלא כתבו ר"ש ע"פ סוד, שהשיג ההלכה כמו שהיא באמת וכתבה.

ולשון הבבלי יש ליישב, דמה שהקשה אב"ה לילפו ממשנה, היינו דנילף לחומרא דצריך דוקא לב' זכרים ממשנה. והא דפרקינן משה מדעתיה הוא דעבד, דמשמע פשוט שאין ללמוד ממנו לחקל, אלא צריך דוקא זכר ונקבה, יש לדחוק ולומר דהיינו שאין ללמוד כלל ממשנה שכל מעשיו עפ"י השכינה, ואין ראיה לא לקולא ולא לחומרא.

ובדומה לזה ביאר בתוס' חד מקמאי, בקושיית הגמ' 'ולילף ממשנה', מדוע ילפינן מברייתו של עולם דהתם אי אפשר, וטפי עדיפא למילף ממשנה רבינו. ופריק, דאין ללמוד ממשנה שהוא סוגיא בפ"ע, משום דמדעתו הוא דעביד, עיי"ש.

ומאחר דכל הני פוסקים, ה"ה תוס' חד מקמאי, פסקי הרי"ד, ותשו' הרשב"א, וכן האבנ"ז בשם מהר"י קוטנא

והזוה"ק, פסקו להלכה כהירושלמי, דבב' זכרים יוצא י"ח, יש לסמוך על דבריהם.

ואע"ג דבשו"ע (אבה"ע א') פסק דצריך זכר ונקבה, מ"מ כאשר ישנם לפוסקים אלו, ובפרט לפי מה דא' בתשו' הרדב"ז שכאשר יש מח' נגלה ונסתר ואין דברים מפורשים בגמ' נגד תורת הנסתר יש לפסוק כהזוה"ק, והכא נמי שאין מפורש בגמ' כהשו"ע, דינן לפרש הבבלי כהירושלמי והזוה"ק, והראיה שישנם ראשונים המפרשים הבבלי כך לכתחילה, הלכה כמותן.

ועוד יש טעם לפסוק כהירושלמי, ע"פ שיטת בעל השד"ח, (בכללי הפוסקים) דלשיטת הרמב"ם היכא דאיכא פלוגתא בין הבבלי והירושלמי, אפשר לפסוק כהירושלמי. ואע"פ שרוב הראשונים ס"ל לפסוק בבבלי נגד הירושלמי, מ"מ מאחר ויש ראשונים שנוקטים כאן להלכה כהירושלמי נגד הבבלי, ובפרט הכא דהרבה מפרשים ומיישבים לשון הבבלי כהירושלמי, ודאי אפשר לנקוט להלכה כהירושלמי.

ועיין בדברי הרמ"ז בתחי' אוצ"ח שכ' כי **תלמוד בבלי** הוא בחי' פרצוף רחל ותלמוד ירושלמי הוא בחי' פרצוף לאה. ועפ"ד יש ליישב, מה דלכאורה קשה, וכי מש"ר שלא היו לו כי אם ב' זכרים לא יצא י"ח מצות פו"ר, לביאור רוב הראשונים בדעת הבבלי, וידוע מהגמ' ומהזוה"ק חומר ענין מי שלא יצא י"ח פו"ר. (וקשה ליישב ולומר שיוצא במה שיש לו נכדים, כי זה נעשה רק לאחר זמן, והוא לא עשה מצידו המוטל עליו. ואין להקשות כמו"כ מהאבות הק' אי נימא שלא היה להם

בת, שהרי הם עסקו בפו"ר כל ימיהם, משא"כ מש"ר שפירש לאחר שהיו לו ב' זכרים, ומה עצמו היתה עיקר ראיית הגמ', וא"כ קשה איך יתכן שלא יצא פו"ר).

ואמנם הפשוט הוא, כי היה עפ"י גזח"כ 'מדעתיה הוא דעבד', אך להאמור בשם הרמ"ז י"ל, דנודע כי מש"ר הוא בסוד פרצוף לאה כידוע (עיין קהילת יעקב אות מ' ס' כ"ב), ויצא י"ח כדעת הירושלמי.

ה.

בענין טומטום

עיין במנח"ח דאם יש לו טומטום שהוא ספק ועמו בן או בת, הר"ז ספק אם יצא י"ח פו"ר. ודעת המנח"ח דספק זה תליא בפלוגתא, אי ספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא או לקולא (עיין בספר שב שמעתא פ"א), דאי לחומרא לא יצא, ולהרמב"ם דמן התורה לקולא (עיין רמ' פט"ז מאבות הטומ' ה"א) פשוט היה לומר דיצא י"ח. **אלא** דמטעמא אחרינא לא יצא י"ח, כיון דטומטום אינו ראוי להוליד, א"כ לא קיים המצוה ודאי ולא מספק.

והנה, ממה שתלה ספק זה במחלוקת אי ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא או לקולא (ולא הסברא שלא יצא ודאי מחמת שאינו מוליד), משמע דס"ל דמחלוקת זו היא בכל ספיקא דאורייתא.

איברא דהאחרונים חקרו בדבר זה, וכמה שיטות בדבר. דעת החו"ד בס' ק"י, דלא פליגי אלא בלאווין, אבל במצות עשה, כגון הנוטל אתרוג ספק כשר ספק

פסול, כו"ע מודו דלא יצא י"ח מן התורה, דבמצות עשה אף הרמב"ם מודה דספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה. וכן היא דעת רי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג אות מ').

והפמ"ג כתב בהקדמה להל' תערובות (סוף שער התערובת בד"ה אכתוב), וז"ל: "ויצא לנו הדין מי שספק לו אם בירך ואחד שאכל שיעורא דרבנן מוציא אותו, להרמב"ם א"צ לחזור ולברך, ולתוס' ושאר פוסקים צריך לברך דאיהו מן התורה צריך לברך מספק", ע"כ. ודעתו שאין לחלק בין לאווין ועשין וכמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו. ולכן להרמב"ם האוכל כדי שביעה שנסתפק אם בירך, דינו שווה לאוכל כזית, דשניהם אינם חייבים בברהמ"ז אלא מדרבנן. ולהחולקים דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, אין יכול להוציא, שזה חייב מדאורייתא וזה מדרבנן, ואין החייב מדרבנן מוציא את החייב מדאורייתא.

אך באו"ח כתב הפמ"ג (סי' שד"מ במ"ז סוס"ק א') באופן אחר הסותר למ"ש כאן. שכתב, וז"ל: "די"ל הא דספק מה"ת לחומרא, בל"ת, דיליף מדאיצטריך ספק ממזר, הא עשה דקיל מל"ת (שלוקה) ספיקו לכו"ע י"ל מדרבנן". דהיינו דבמצות עשה הקל מלאו, שאינו לוקה עליו, לכו"ע ספיקא דאורייתא לקולא מה"ת. ולדבריו אלו, האוכל כזית יכול לכו"ע להוציא בברהמ"ז את האוכל כדי שביעה שנסתפק אם בירך. ואופן מצוי הוא, שאדם מסתפק אם בירך ברהמ"ז, ורוצה לבקש מחבירו שיטול ידיו ויאכל כזית כדי להוציא בברהמ"ז. (ולאכריע בפתיחה זו, יל"ד מה חיבר מאוחר לחבירו. וזכורני

שמקודם כתב חיבורו על יו"ד ולאח"מ על או"ח, ויל"ע בזה).

ודעת המנח"ה, הוכחנו לעיל דס"ל כמחלוקת בלאווין כך מחלוקת בעשין, ממ"ש שבספק אם יצא י"ח פו"ר, תליא במחלוקת דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא או לקולא. אלא דמ"מ בטומטום, ודאי לא יצא דאינו ראוי להוליד.

ובמ"ש המנח"ה שאם נקרע ונמצא זכר, לדעת הרמב"ם שכה"ג ראוי הוא להוליד, יוצא בו. יש לעיין, דלקמן חוקר אי מצות פו"ר היא כל ביאה וביאה או שהמצוה היא שיהיו לו בנים, עיי"ש באריכות. והשתא אי סבירא לן דעיקר המצוה היא הביאה, וכשיהיו לו בנים יפטר א"ש, דאע"פ שבתחילה לא יצא בטומטום זה, מ"מ כשנקרע הרי יש לו בנים מעתה ונפטר. אך לשיטת המנח"ה לקמן דהמצוה היא שיהיו לו בנים, והרי קודם שנקרע לא יצא י"ח בבן זה, א"כ יש לומר שנדחה מלצאת על ידו, ושוב אינו יוצא בו י"ח. ומדבריו נראה דפשיטא ליה דלא אמרינן דנדחה כבר מקיום המצוה, אך אין זה כ"כ פשוט, דאיכא למימר דמאחר דבן זה שהיה לו לא פטרו, שוב הוי ליה נדחה.

ואין לפשוט מהא דגר שהיו לו בנים בגיותו ונתגירו עמו, פטור, דכבר יצא י"ח ולא אמרינן דנדחה, דהתם היו לו בגיותו בנים הראויים לצאת בהם, אלא שקודם לא היה הוא בר חיובא ועכשיו נעשה בר חיובא, אך מציאות בנים היה לו מאז. משא"כ בטומטום שנקרע, דעד עתה

היה ספק ולא יצא בו, י"ל שנדחה מלקיים על ידו מצות פו"ר.

ו.

דיני אנדרוגינוס

סוגית אנדרוגינוס רחבה היא מאוד, וכדברי המנח"ח בסוף אות ד': "והנה להאריך בעניני אנדרוגינוס, יעברו יחלופו מלא רוחב ים התלמוד".

(א') בספרים חק', עה"פ אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו, שכאשר לומדים מדברים וממציאויות קשים כאלו, מועיל עי"ז להיות נשמרים שלא יהיה כן בפועל, והלימוד לא יהיה למעשה רק להלכה).

הנה בענין אנדרוגינוס יש לדון במספר נושאים [א] מהו אנדרוגינוס. [ב] מה הגדרתו. [ג] האם ראוי להוליד. [ד] ולפי כ"ז האם יוצא בו י"ח פו"ר אם גם יש לו בן או עם בת.

והנה המנח"ח הביא דעות בכל אחד משאלות אלו, ויש דעות אחרות בזה, ונדון בהם בקצרה.

בענין מציאות אנדרוגינוס מביא הרמב"ם (פ"ב מהל' אישות הכ"ד) שיש לו זכרות ונקבות. אמנם יש דעות אחרות בדבר. עיין שו"ע הל' תקיעת שופר (סי' תקפ"ט סעי' ד') "אנדרוגינוס מוציא את מינו", ובבאה"ט (שם ס"ב) מביא דעת המג"א בשם הרי"ף דפעמים יש לו זכרות ופעמים נקבות, וז"ל: "אנדרוגינוס שוין כולם שיש להם זכרות ונקבות, כ"ה ברמב"ם בהל' אישות, וכ"כ רמ"א בסי' י"ז ס"ב ע"ש. והמג"א כתב, ורי"ף פירש דאע"פ שחבירו ג"כ

אנדרוגינוס, אם באותו פעם שהוא נקבה הוי חבירו זכר אינו מוציא עכ"ל, עיי"ש". אך הבאה"ט ידיה נחלק עליו, וטוען: "וברי"ף שלפנינו לא מצאתי כן. ועוד דלפ"ז משמע שפעם הוא זכר ופעם הוא נקבה, כמו ששמעתי אומרים שאנדרוגינוס הודש אחד הוא זכר וחודש א' הוא נקבה. ולא משמע כן בגמ' ובפוסקים, ועוד דא"כ ל"ל קרא למעוטי אנדרוגינוס שאין מילתו דוחה שבת אם הוא חדש שנולד בו נקבה פשיטא, ואם הוא זכר קשה נמי האריך ידעינן שחדש הבא יהיה נקבה, וק"ל עכ"ל. וכ"כ השד"ח (בענוותנות) בשם המהר"ש שלא מצינו בראשונים מאן דס"ל דאנדרוגינוס פעמים זכר ופעמים נקבה.

ולישב קושיות הבאה"ט על המג"א בשם הרי"ף יש לדחוק ולומר, דלעולם יש לו שניהם זכרות ונקבות, אך פעמים ניכר יותר הזכרות ופעמים הנקבות.

ודעת האבנ"ז בתשובותיו (יש בזה גירסאות שונות), דבעיקר יש לו נקבות, אך לפעמים בתוך הנקבות יש לו זכרות. ויש להביא ראיה לדבריו מדברי האריז"ל במחברת הקודש על מגילת אסתר, דהא דא' בקבלה שבפורים יצא יסוד אבא דרך יסוד הנוק', וזהו הנקרא אנדרוגינוס. והיינו ממש כהאבנ"ז הנ"ל, שיש לו נקבות ודרך שם יוצא לפעמים יסוד הזכרות. ובדבריו ג"כ נראה שבעיקר הוא נקבה, אך פעמים נתגלה הזכרות מתוך הנקבות ואז יש לו מציאות של זכר, ומיושבים דברי המג"א הנ"ל עם משמעות רוב הפוסקים.

העולה מכל הנ"ל דדעת הרמב"ם שאנדרוגינוס הוא מציאות של

זכר ונקבה יחדיו. וכן דעת הרמ"א וכ"כ השד"ח והמחזה"ש בשם הראשונים, וכן הסכים הבאה"ט.

אמנם למג"א בדברי הרי"ף, אנדרונינוס פעמים זכר ופעמים נקבה כגון חדש זכר וחדש נקבה. ודעת האבני"ז, ומשמעות מחברת הקודש להאריז"ל, דלעולם יש לו נקבות ולפעמים יוצא הזכרות מתוך הנקבות.

בהגדרת אנדרונינוס הביא המנח"ח דעת הרמב"ם הנ"ל, שהוא ספק זכר ספק נקבה. וכך והוא באמת ברוב מקומות ברמב"ם, אמנם יש בזה סתירות בדבריו, (עי' לח"מ הלכ' אישות פ"ד הי"א ואיסורי מזבח פ"א ה"ג).

ועי' פמ"ג בפתיחה כוללת (ה"ב אות כ"ו), החוקר ג' צדדים בדבר: "שמה זכר או נקיבה, ב' שמה חצי זכר וחצי נקיבה, ג' שמה בריה בפני עצמה הוה". ומביא שיטות בדבר.

ואמנם מצינו כמה שיטות בזה: (א) שי' הרמב"ם (ברוב מקומות) דהוי ספק זכר ספק נקבה. (ב) שי' הראב"ד, דהוי חצי זכר וחצי נקבה, (וכן הובא במנח"ח לקמן בשם התוס'). (ג) דעת הב"י (הובאה שיטה זו לקמן במנח"ח בשם הרמב"ן) דבריה בפני עצמה היא. וכ"פ בשו"ע (תקפ"ט סעי' ד', עפ"י הבנת הש"ך ביו"ד, ועוד) דאנדרונינוס מוציא את מינו, דממנ"פ אם בריה זו חייבת בשופר הרי מוציא את מינו החייב גם הוא, ואם אינה חייבת א"צ להוציא את מינו. וכן הדין למ"ד אנדרונינוס ספק זכר ספק נקבה הוא, דממנ"פ מוציא את מינו. משא"כ למאן

דס"ל דחצי זכר וחצי נקבה הוא, לא אתי צד נקבה ומוציא לצד זכר.

ובענין אם ראוי להוליד, קיצור הדעות שהביא המנח"ח. להרי"ף והרמב"ם אינו ראוי להוליד. ודעת הרי"י והרא"ש, נחלקו הטור והב"י בהבנת דבריהם שכתבו דאנדרונינוס הוי ודאי זכר, דהטור ס"ל דלדעתם חולץ ומייבם, ומשמע שראוי להוליד, והב"י נחלק דודאי אין ראוי להוליד, אף כי זכר הוא. ולחתום אנדרונינוס יכול להוליד מן אשה.

ובקרבן נתנאל (יכמות סופ"ח) מביא בשם ספר מעשה טוביה (מאחד הקדמונים, ונקרא בלשון החת"ס טוביה הרופא), "שכתב בשם כמה חכמי רופאים שהעידו על כמה אנדרונינוס שילד בנים מאשתו, ואח"כ נישאת היא לזכר ותלד בנים כנקיבה גמורה". משמע שיש להם ב' הכוחות, זכר ונקבה.

ומאוד יש להפליא, איך יתכן שנחלקו במציאות אם אנדרונינוס יכול להוליד או א"י, וידועים דברי הרשב"א לגבי גיד הנשה שלעולם אין מחלוקת במציאות. ובפרט שהחולקים בכאן הם גדולי הרופאים, הרופא הגדול הרמב"ם, ראש לכל הרופאים ובקי בכל הרפואות, עם טוביה הרופא בספר מעשה טוביה, שאף הוא חכם גדול היה בחכמת הרפואה. (ואין לומר נשתנו הטבעיים בין תקופתו של הרמב"ם ובין תקופתו של מעשה טוביה שאף הוא קדמון היה). וקושיא עצומה היא, וכן הקשה בספר "ערוך לנר", ולא ראיתי מי שמיישב היטב לקושיא זו, וצע"ג.

ויש ליישב (ע"ד הדרוש, ומחמת גודל הקושיא) עפ"י הא דא"י בספח"ק דרך פיקודיך לבעל הבני יששכר, שמי שיש לו בנים שלא בדרך הטבע, לא יצא י"ח פו"ר, שאינם נקראים על שמו, וכחא דא"י לגבי חימים שירדו משמים שאינם כשרים למנחות. ודעת הרה"ק ר' צדוק הכהן זצ"ל אינו כן, שכתב בספרו פוקד עקרים, כי מציאות פריה ורביה אצל בני ישראל, אינה דוקא בדרך הטבע, אלא ע"י שציוה השי"ת מצות פו"ר, יש בזה נתינת כח לכל אחד מישראל לקיים המצוה אפילו שלא בדרך הטבע. ולכן לעולם אין מקרי נס אפי' חוליד שלא בדרך הטבע, ולעולם מתייחסים הבנים לאבותיהם. נמצא לפי דבריו שאף מי שיש לו בנים בדרך נס, יוצא י"ח פו"ר.

ולפי"ז יש לומר, דבאמת ע"פ דרך הטבע אין אנדרוגינום יכול להוליד, אלא שלפעמים יוליד שלא בדרך הטבע. ובזה נחלקו, אי יוצא י"ח בבנים שנולדו לו שלא בדרך הטבע. להרמב"ם ודעימיה, אינו יוצא, ולחכי חשבינן ליה אין יכול להוליד, דבן הנולד לו שלא בדרך הטבע אין מתייחס אחריו ואינו יוצא בכך. והטור ומעשה טוביה ס"ל, דאף בנים הנולדים שלא בדרך הטבע מתייחסים אחריו, שלעולם אין נחשב נס לגבי קיום מצות פו"ר, כיון דנתנה התורה כח בציווי לקיימו.

שוב ראיתי לתרץ באופן פשוט יותר. דהנה הבאנו לעיל דעות חלוקות מהו אנדרוגינום, דהרמב"ם כתב שיש לו זכרות ונקבות, וכ"כ עוד ראשונים ואחרונים, והמג"א בשם הרי"ף כתב שפעמים יש לו זכרות ופעמים נקבות,

ודעת האבנ"ז שמתוך נקבותו יוצא לפעמים זכרות. מכל דעות הנ"ל חזינן שכמה מיני אנדרוגינום יש (וכן משמע במחצה"ש, שיש ב' מיני אנדרוגינום). ואפשר לומר, דיש בהם הראויים להוליד ויש שאינם ראויים להוליד.

ולפי"ז י"ל בפשטות, לתרץ הקושיא החמורה הנ"ל, דמר קרי להאי אנדרוגינום ומר קרי להאי אנדרוגינום. ולאותו דקרי מר אנדרוגינום, ממנו איירינן בכ"מ, ולמינים אחרים לא קרי אנדרוגינום אלא מום אחר, שכן מצינו הרבה מומים שונים בנולדים, כדא"י בגמ' דומה לבהמה, ועוד כיו"ב. ולאותו דקרי אידך אנדרוגינום ממנו איירינן בכ"מ, ולא מאחרים. ואנדרוגינום דמר ראוי להוליד, ודמר אינו ראוי להוליד, ולא פליגי כלל במציאות, וא"ש הכל בלא מחלוקת במציאות. וזהו תירוץ פשוט לקושיא החמורה הנ"ל.

ומ"ש המנח"ח שאם הוליד אנדרוגינום ובת יצא י"ח פו"ר מספק, דלמא יש לו עתה בן ובת. לשיטתיה אזיל, דלמ"ד ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ל"ש ספיקא בלאווין ול"ש בעשין, בתרווייהו אמרינן מה"ת לקולא, ולהרמב"ם דמיקל מה"ת בספיקא דאורייתא, הכ"נ יצא. וכבר דייקנו שיטתו לעיל, וביארנו דעות החולקים בזה, דס"ל שלא נחלקו הרמב"ם ושאר הראשונים אלא לגבי לאווין לא לגבי מצות עשיין, עיי"ש.

ומ"ש דאינו ראוי להוליד כאשר מאיש, ולכן אם הוליד אנדרוגינום ובן לא יצא מספק שיש לו זכר וספק נקבה, דאף אם בת הוא מ"מ בעינן בת הראויה להוליד

כבת. הנה לפי ספר מעשה טוביה שהבאנו לעיל, יכול האנדרונינום להוליד הן כזכר והן כנקבה. והמנח"ח לא הביא דעתו, אלא כתב דאף אי מוליד, מוליד מאשה ולא מאיש, ודן לומר דאינו יכול להחשב כבת אלא כבן. ושוב נשאר בצ"ע דאפשר דלא איכפת לן באיזה אופן מוליד.

ולענין אם יכול לצאת בבן ואנדרונינום מדין ב' זכרים. נראה דאף להירושלמי שהובא לעיל, שיוצא בב' זכרים, מ"מ בכח"ג לא יצא. דטעמא מאי יוצא בב' זכרים, דלא גרע זכר מנקבה, ואם יוצא בזכר ונקבה כ"ש בב' זכרים, אבל אנדרונינום ודאי גרע מזכר ומנקבה.

ז.

אם היה הבן קטן או סריס

עי' מנח"ח שהביא מרמ"א אבה"ע (סי' א' סעי' ו'), "היה הבן קטן קיים המצוה". ועייין בהערה (הנדפסת במהדורת מכון ירושלים אות ד') "ומיהו היד אפרים שם כתב דנקט קטן אגב שיטפיה דהרי כל הנולדין קטנים, ובב"י בשם מהרי"ל סי' קצ"ו הזכיר רק חרש ושוטה. ובקצת דפוסי שו"ע השמיטוהו". אמנם המנח"ח שהעתיקו, ודאי ל"ש לומר אגב שיטפיה, או שלא גרסין ליה. ויש להבין ביאור הדברים.

ולכא למימר דהיה הבן קטן דקאמר, היינו מי שעתיד להשאר קטן כל ימיו כגון הסריס, דבזה ודאי לא יצא. וכן א"א לפרש דבריו שהיה לו בן קטן ומת הבן, דאפילו היה לו בן גדול ומת לא יצא.

ואפשר להבין כוונתו מהמשך דבריו, שכתב דאם הגיע ל"ג שנים ולא הביא ב' שערות, לא יצא י"ח פו"ר, מספק שמא סריס הוא. נראה דחידושו לגבי קטן הוא, דלא חיישינן שמא סריס הוא. דאי חיישינן להכי, אפילו היו לו בן קטן ובת, הו"ל ספיקא דאורייתא אם יצא י"ח, כ"ז שאין הבן ודאי אינו סריס. וע"ז אמר, דקודם י"ג שלא היה צריך עדיין להביא ב' שערות, ודאי יצא, דסמכין על רובא, דרוב לאו סריסין הן, ואינו חייב אלא מדרבנן מטעם "לשבת יצרה".

אמנם אם הגיע ל"ג שנים ולא הביא ב"ש, דאזיל ליה רובא וחזקה דרבא, לא יצא י"ח מספיקא שמא ימצא סריס.

אך יש לדון במ"ש שאם יצא מכלל הרוב וחזקה דרבא, חייב בפו"ר מספק. דהנה אי' בפוסקים חזקה הנקראת חזקת חיוב. כלומר, מי שהיה ודאי חייב במצוה, וספק נפטר הימנה ספק לא נפטר, חייב, דהו"ל בחזקת חיוב. ולמאן דאית ליה חזקת חיוב, הכ"נ אית ליה חזקת פטור, דמי שהיה בחזקת פטור ממצוה ונפל ספק שמא נתחייב, הו"ל בחזקת פטור. וא"כ הכא שנפל ספק שמא סריס הוא, אמאי חייב, הא הוה ליה לאב חזקת פטור, שהרי קודם שהגדיל הקטן היה בחזקת שאינו סריס דרוב לאו סריסין הן, והיה לו זכר ונקבה מעלייא ויצא י"ח, ואיך יחזור ויצא מחזקת פטור להתחייב מספק. ויל"ע בזה.

ומ"ש דבחרש ושוטה יוצא י"ח, מחמת שאף הם נחשבים בני חיובא, דאסור להאכילם איסור בידים. הא דבעינן בני חיובא, דבנים החייבים במצות אמר

רחמנא. ובהא דאסור להאכילם איסור בידים סגי להחשיבם בני חיובא.

ח.

אם יוצא י"ח פו"ר בממזר

עיינ מנח"ח שאם היה לו בן ממזר יצא י"ח פו"ר. והביא שיטת הרמ"א בשם הרשב"א, דלא מבעיא אם נולד מממזר בחיתו, כגון גר המותר בממזרת, אלא אפילו נולד באיסור יצא י"ח. והוקשה לו דלדעת הרבה ראשונים אין אדם יוצא במצוה הבאה בעבירה (ביניהם תוס' בסוכה ט. ד"ה ההוא, ס"ל דאינו יוצא מדרבנן. אמנם בדף ל' סותר עצמו וס"ל דאינו יוצא מדאורייתא), וא"כ כיצד יצא י"ח אם היה לו ממזר באיסור.

ומיישב עפ"י סברת האחרונים, דאין נחשב מצוה הבאה בעבירה כעבירה אא"כ עובר העבירה בשעת המצוה, אבל אם בשעת המצוה ליכא עבירה כלל, שכבר נעשתה מקודם, אין נחשב מצוה הבאה בעבירה. ולפ"ז מבאר, דהכא כיון דהעבירה היא הביאה וקיום המצוה נעשה לאחר זמן כאשר יש לו בנים, אין זה מצוה הבאה בעבירה.

ודבריו חידוש גדול הם. דהנה יש לחקור מהותה של מצות פו"ר מהי, ומהו החיוב שיהיו לו זכר ונקבה. האם המצוה היא שיהיו לו זכר ונקבה, או דילמא דהמצוה היא כל ביאה וביאה, ושיעור החיוב הוא עד שיהיו לו זכר ונקבה, דכל זמן שאין לו זכר ונקבה חייב בביאה, ולכשיהיו לו יפטר (מדאורייתא, ולא יתחייב אלא

ב'לשבת' מדרבנן). ואיהו ס"ל, דעיקר מצות פו"ר היא היות לו בנים, ואילו הביאה עצמה אינה אלא הכשר מצוה. (וכדבריו כתבו גדולי האחרונים, ובהם: פרי יצחק, זרע אברהם, והגאון מפלוצק בספרו כלי המדה, והשדה יצחק, ועוד מפרשים. אמנם מלשון החינוך יש לדייק איפכא, שכתב: "דיני המצוה וכו' וכמה בנים יהיו לו ויפטר", ומשמע מדבריו דבמה שיש לו בנים נעשה פטור מהמצוה, כלומר דאין הבנים עצמם המצוה אלא הביאה היא המצוה, ודו"ק).

ותמהני על חידושו, דבפסחים (דף עב ע"ב) בסוגיא דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה כתב, טעה באשתו נדה חייב, אבל טעה ביבמתו נדה פטור, משום דהו"ל טועה בדבר מצוה. ומקשה, מ"ש יבמתו דקא עביד מצוה, אשתו נמי קא עביד מצוה. ופירש"י "מצות פריה ורביה". ומשני במעוברת ובסמוך לווסתה דמוזהר על כך. ואי כדבריו, דבמצות פו"ר אין הביאה מצוה אלא הכשר מצוה, ל"ל לדחוק ולאוקומי באופן שאינו מצוה כגון מעוברת וסמוך לווסתה, הו"ל לשינויי בפשיטות, דביבמה הו"ל טעה בדבר מצוה וקא עביד מצוה באותה שעה, דביבמה הביאה מצוה היא לכו"ע, משא"כ באשתו אין הביאה מצוה אלא הכשר מצוה, נמצא דטעה בדבר מצוה ולא עביד מצוה באותה שעה, ומה"ט מיחייב. ומדלא משני הכי, משמע להדיא דמצות פו"ר היא הביאה כביבמה, מלבד בגוונא דמשני במעוברת וסמוך לווסתה, אבל באופנים אחרים הביאה עצמה מצוה. וכדאמרינן בהאי סוגיא לגבי יבמה דטעה ביבמתו נדה הו"ל טעה בדבר מצוה ועשה מצוה,

ופטור מכרת. וזו ראייה ברורה לכאורה, וצ"ע.

ויש עוד הוכחות לכך (שהביאה היא המצוה ובתנאי שלא יהיו לו זכר ונקבה, וע"ד שתיית יין בפורים, שי"א שאין חיוב להשתכר, אלא החיוב הוא לשתות כ"ז שלא השתכר, ואז כשישתכר יפטר מהחיוב). מהא דהבאנו לעיל פלוגתא בנשבע שלא ישא כמה שנים אי הוי נשבע לבטל את המצוה דאיחור מצוה הוי ביטול מצוה, או דאיחור מצוה לא הוי ביטול מצוה. משמע מדבריהם דהביאה עצמה היא המצוה ולכן יש לדון אם איחור הביאה הוי ביטול מצוה או לא. דאי כדברי המנח"ח, אין כאן נשבע לבטל ולא לאחר שום מצוה, דאין הביאה אלא הכשר מצוה ואותה נשבע לבטל, ודו"ק.

ואולי יש לומר דאמנם אין הביאה אלא הכשר מצוה, ומ"מ יש לומר דהכשר מצוה שא"א בלעדו נחשב מצוה ממש, ולכן הו"ל טעה בדבר מצוה ועשה מצוה אף שאינו אלא הכשר מצוה. וכדאשכחן לגבי קציר העומר דדוחה שבת, אע"ג דאינו אלא הכשר מצוה, אלא שא"א בלעדו. אך עדיין יקשה ממנ"פ אי הוי מצוה מחמת כן, שוב הו"ל ממזר מצוה הבאה בעבירה. אלא אם נחלק ונאמר דהא דאין יוצא י"ח במצוה הבאה בעבירה, היינו דוקא אם נעשית עבירה בשעת קיום גוף המצוה ממש, אך בשעת קיום הכשר מצוה הנחשב מצוה מחמת שא"א בלעדיו, בזה לא בעינן שלא יהיה בא בעבירה.

ועוד יש לפלפל לפי שיטת הרמ"א לגבי מל בשבת שלא בזמנו שיועיל אח"כ

למפרע ושם יש משמעות שדוקא מצוה ממש. ויל"ע בזה היטב.

ועיין עוד מ"ש בשם מהרי"ט אלגאזי **דלעולם אינו יוצא בממזר**, והירושלמי דכתב דהממזר בנו הוא לכל דבר, ומשמע אף לענין פו"ר, מיירי בממזר שנעשה ע"י ביאה באונס, ובכגון דא יוצא י"ח. ולעיל חידש המנח"ח בשם השע"מ דלא הוי מצוה הבאה בעבירה אא"כ נעשתה העבירה בשעת המצוה, אך אם נעשתה המצוה לאחר העבירה לא הוי מצוה הבאה בעבירה. וכעת מחדש בשם מהרי"ט אלגאזי חילוק אחר, דלא הוי מצוה הבאה בעבירה אא"כ נעשתה העבירה שלא באונס.

ומחידוש זה שבאונס לא הוי מצוה הבאה בעבירה, נראה דס"ל דעבירה באונס אינה עבירה כלל אלא היתר גמור. ונכנס בזה לחקירת החוקרים בעובר עבירה באונס, כגון האוכל חלב באונס, האם הוי היתר גמור, או שנחשב כאילו לא עבר עבירה מחמת האונס. דדעת הרמב"ן עה"ת, דכל עבירה שאין עליה קרבן בשוגג, אינה עבירה כלל. ונחלק בזה על הרמב"ם שכתב שצריך לשוב בתשובה על כל עבירה בשוגג אף כשאין עליה קרבן בתורה, ומשמע דעת הרמב"ם בכח"ג דהו"ל עבירה אלא שאין חייבים עליה.

ובמה שנשאר בצע"ג איך יוצא בממזר שירבה פסולים בישראל, ואפילו ישא שפחה לא יתייחס הולד אחריו. י"ל בדוחק, דאמרינן בגמ' (יבמות עה ע"א) יכולים

ממזרים ליטהר, שישא הממזר שפחה ותלד
בנים וישחררם האדון ואז נעשים ישראלים
לכל דבר. ואע"פ דלגבי הל' יוחסין אינם
מתייחסים אחריו, אך מי יימא לן דתליין
הלכות פו"ר בהלכות יוחסין, דאיכא למימר
דלענין פו"ר יוצא אע"פ שלגבי הל' יוחסין
אינם מתייחסים אחריו. וכה"ג מצינו בגר

שנתגייר עם בניו, שיוצא י"ח פו"ר בבניו
אלו שהיו לו בגיותו, אע"פ שלגבי רוב
ההלכות הו"ל גר כקטן שנולד, ואינם
מתייחסים אחריו.

ובכל מה שכתבנו קיצרנו וה' יעזרנו
ויגאלנו בב"א.

